

Г.П.Бигар

УКРАЇНСЬКА ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА КАНАДИ ПРО ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ШКОЛІ

Українська діаспора Канади – одна з найбільш мобільних у західному світі – має чітку систему рідномовного шкільництва, яка включає дошкілля, рідні (елементарні) школи, курси українознавства (середня ланка), інститути (бурси) та кафедри українознавства в окремих університетах. Основу її складають рідні школи, як правило, семирічні, що дають своїм вихованцям початкову українознавчу освіту, готують до активної участі в громадському житті спільноти. Українська педагогічна преса постійно приділяє їм посилену увагу, адже від результатів діяльності цієї ланки рідномовного шкільництва (а вона найбільш розгалужена) залежала ефективність усієї системи та й, власне, життєдіяльність самої спільноти.

Однією з найбільш актуальних проблем у діяльності рідних шкіл, про які йшлося у публікаціях педагогічних часописів, була організація навчального процесу безпосередньо у класі. Тому вчителів (особливо у сільських районах) доводилося проводити заняття, як правило, у зведених (об'єднаних) класах одночасно з учнями різних років навчання (відділів). Це викликало чималі труднощі у виборі структури уроку, застосуванні методичних прийомів, організації навчальної діяльності школярів. Власне, про це йдеться у публікаціях журналів “Український учитель у Канаді”, “Вчительське слово”, “Рідношкільник”, “Життя і школа”, “Тема” та ін. Щоправда, вони залишалися поза увагою дослідників українського шкільництва в Канаді, хоча, вважаємо, можуть бути використані в практиці малокомплектної школи в Україні.

Мета нашої статті – проаналізувати опубліковані в педагогічній пресі Канади праці українсько-канадських педагогів, присвячені організації навчального процесу в об'єднаних (лучених) класах рідної мови.

Аналіз публікацій засвідчує, що на основі вивчення й узагальнення багаторічного досвіду роботи вчителів рідних шкіл знайдено оптимальний варіант поєднання відділів та вибору форм і методів навчальної роботи для одно- і двокласової школи.

У двокласовій школі, наприклад, один учитель проводить навчально-виховну роботу в I і II відділах, що працюють в одному приміщенні, а другий – у III + IV і V + VI відділах, які навчаються в іншому. При такій комбінації занять учні III і IV відділів навчаються окремо української мови, бо це головний предмет, а спільно вивчають історію і географію України. Це ж саме стосується V і VI відділів. Заняття з учителем у даному випадку тривають по 20 хвилин і стільки ж часу учні працюють самостійно.

Слід мати на увазі, що така організація навчальних занять зумовлена тим, що в українських рідних школах учителям доводиться працювати одночасно з двома, а то й трьома відділами, що вимагає від них великих

розумових і фізичних зусиль, використання різних форм праці. Щоб досягнути бажаних результатів у навчанні рідношкільників, вони використовують на одному занятті три головні форми навчальної праці: збірну, індивідуальну, самостійну.

Дослідження публікацій щодо стану викладання українознавчих дисциплін у рідних школах засвідчує, що збірна форма навчання застосовується тоді, коли вчитель промовляє з дітьми молитву до і після занять, подає учням усіх відділів одночасно вказівки щодо поведінки в класі, на вулиці, в трамваї, дома, в церкві, в публічних місцях, організує їх на перерву чи додому, розповідає про подію для всіх важливу, актуальну.

На думку А.Карпович, збірна форма може проводитися як лекція (гутірки) й бесіда (розмови), бути плановою і вільною. Коли вчитель опрацьовує з дітьми новий матеріал – це буде планована розмова, коли ж матеріал уже відомий (а звертаємо увагу в першу чергу на мовну сторону) – це буде вільна розмова. Плановану розмову називають гутіркою, вільну – просто розмовою [1, 2].

Відрізняються вони методами праці. Розмову, в якій хочемо подати дитині нові відомості, стверджує педагог, ведемо планово: учитель обдумує детальний план уроку, знає, від яких моментів починати розмову з учнями, які елементи підкреслити в лекції та до якого висновку дійти. Зміст таких лекцій складає фактичний матеріал, тому учитель може легко передбачити, що з того матеріалу вже відоме дітям, отже, може стати вихідною точкою його лекції, і які нові подробиці з того матеріалу слід ввести до лекції, щоб у результаті школярі опанували той матеріал. Тому основною формою таких уроків є розповідь учителя, яку він перериває запитаннями до дітей та які відповіді дітей доповнюють. Ті питання будуть торкатись матеріалу, який учні вже знають. Коли ж матеріал дітям не відомий, від запитань треба відмовитися і замінити їх готовою розповіддю. Кількісне співвідношення запитань до матеріалу залежить від кількості відомого матеріалу у відношенні до невідомого.

Крім того, на думку А.Карпович, використовується ще й інша форма розмови, в якій учні висловлюються самостійно з власної ініціативи. Щоб це було можливе, необхідно створити відповідний настрій, крім того, розмова мусить торкатися фактичного матеріалу, вже відомого дітям. Коли про якесь явище чи якусь річ висловлюється кілька учнів, то необхідно вводити до бесіди поняття про нові елементи і таким чином поглиблювати та закріплювати фактичний зміст. Отже, такі бесіди допомагають дітям краще опанувати фактичний матеріал, але їхнім головним завданням залишається засвоєння мови, техніки володіння мовою [1, 2].

Безсумнівно, що діти і навіть дорослі засвоюють собі бездоганну мову під впливом оточення, найчастіше підсвідомо, тому треба дати учням добрий приклад. Чим краща мова вчителя та чим більший його авторитет, стверджує автор статті, тим швидше діти засвоюватимуть правильні мовні форми. Крім того, треба звернути увагу на поведінку вчителя і при усуненні мовних помилок школярів. З одного боку, він хоче, щоб дитина говорила багато і

часто; з другого боку, щоб говорила правильно. Проте слід пам'ятати, що занадто часто поправляти мову дитини не варто, бо це відбиває в неї бажання говорити. Зокрема, не варто переривати дитину тоді, коли вона розповідає щось із життя, розповідає цікаво. Коли в такий момент переривати дитину та змушувати її виправляти вимову, вона взагалі втратить бажання спілкуватися. Це небезпечно передусім тоді, коли учень переказує зміст. Щоправда, це не типовий прийом для першого класу, але він подекуди все ж має місце. Спершу мусить дитина розповісти зміст своєю мовою; поправляти її – це відібрати в неї єдиний засіб усного вислову (іншого дитина не має) та й взагалі змогу висловлюватися. Коли ж учень передає той самий зміст вдруге і втретє, він може і повинен висловлюватися якомога правильніше [1, 3].

У публікаціях педагогічних видань підкреслюється, що праця в об'єднаних класах надзвичайно важка і її результати залежать у великій мірі від розумового розвитку та активності дітей, а також від умілого використання вчителем відведеного на урок часу. Як відомо, у малокомплектній школі педагог має для реалізації своїх задумів тільки півуроку і аналіз засвідчує, що та група учнів, яка працює самостійно перша, має слабші результати, ніж той клас чи група, котрим учитель спершу викладав матеріал, а опісля вони бралися до праці. Переважно тих перших 15-20 хвилин, витрачених педагогом на пояснення матеріалу одній з груп, були підготовкою школярів до повторення домашніх вправ. Матеріал, опрацьований на попередньому уроці та перевірений і вивчений вдома, звичайно, не зацікавлює учнів. Вони швиденько закінчують цю роботу, їхня увага розсіюється, і вони неспроможні повністю схоплювати зміст пізніше поданого нового матеріалу. Навіть якщо вчитель дасть учням більше завдань, то учні свідомі того, що не ця робота, а домашні вправи і усні питання матимуть вагу в оцінці їхніх знань учителем. І якраз тут виникає, на думку В.Луціва, якесь зачароване коло, з якого буває доволі важко вийти, щоб зробити урок цікавим, змістовним і корисним для учнів [2, 36].

І тоді цілком закономірно постає питання, які саме види роботи запропонувати учням, щоб активізувати їхню діяльність, викликати зацікавлення пізнішим викладом і тримати весь час у напрузі й зацікавленні. В.Луців наголошує, що в такому випадку вчитель повинен вирішувати справу індивідуально, залежно від того, які класи об'єднанні та який рівень знань і вихованості школярів. Для учнів першого року навчання на уроці можна дати завдання скласти усно чи письмово оповідання, тематично пов'язане зі змістом шкільного підручника. Однак не варто обмежуватися лише шкільною читанкою. Треба, щоб діти самостійно складали оповідання про події, взяті зі щоденного життя. Це може бути розповідь про пластовий чи сумівський або інший молодіжний з'їзд, свято чи просто літні таборіві пригоди тощо.

Зазначимо, що канадські педагоги в організації діяльності рідних шкіл використовували досвід вітчизняних дослідників даної проблеми. Зокрема, В.Луців у своїй статті посилається на публікацію Р.Вацика і відповідним

чином коментує її.

Р.Вацик, зокрема, дає таку пораду: “Якщо вивчення нового планується в першій половині уроку, то творчі роботи учні виконують у другій. Але в тих випадках, коли доводиться робити навпаки, як це часто буває необхідно в класі-комплекті, тоді ті 5-7 хвилин до кінця уроку, що залишаються після вивчення тексту, потрібні для осмислення основних думок прочитаного, закріплення навичок виразного читання, записування. Дану роботу можна провести легко і цікаво. Школярі пишуть оповідання на основі незнайомих слів, фраз тощо. Виходить, що на уроці не залишається часу на передбачені програмою творчі роботи. В такому разі кращі вчителі переносять їх на наступний урок читання, на першу його половину” [2, 36].

Думка ця, вважає В.Луців, добра. Бо, справді, наступного дня після кількохвилинної бесіди за попереднім матеріалом учні подають опис дійових осіб чи знову ж складають композиційний план. На уроках мови теж добре заставити дітей написати коротеньке оповідання, де було б подано взірці чи використано попередньо вивчені правила. Деякі вчителі пропонують учням неправильний текст і просять підкреслити чи виправити всі помилки.

На уроках історії чи географії школярі вивчають тексти з підручників, працюють над хронологічними таблицями чи картами, малюють карти чи, відповідно до тексту, заповнюють контурні карти, роблять описи окремих частин України чи подають характеристику визначних постатей нашої історії, зокрема, Святослава Завойовника, Володимира Великого, Ярослава Мудрого, гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Павла Скоропадського, відомого державного діяча Михайла Грушевського та ін.

Вважаємо, що заслуговує уваги план уроку, на якому в обох класах вивчається новий матеріал.

Нижчий клас

Вищий клас

Нижчий клас	Вищий клас
1. Самостійна робота (6-8 хв.) Закріплення або повторення матеріалу, на основі якого вивчатиметься нова тема.	1. Робота з учителем (6-8 хв.) Пояснення завдань з теми, заданої додому. Повторення попередньо вивченого для переходу до сприйняття нової теми. Приготування до самостійної роботи з новим матеріалом.
2. Робота з учителем (15-17 хв.) Пояснення нового матеріалу з одночасною перевіркою засвоєння його; визначення завдань для самостійної роботи в класі.	2. Самостійна робота (15-17 хв.) Усне і письмове виконання завдань на закріплення та повторення пройденого або попереднє часткове вивчення нового матеріалу.
3. Самостійна робота (14-16 хв.) Усні і письмові вправи, творча робота учнів для закріплення вивченого.	3. Робота з учителем (14-16 хв.) Перевірка самостійної роботи. Пояснення нового з перевіркою засвоєння цього матеріалу учнями. Завдання для самостійної роботи в

	класі і вдома.
4. Робота з учителем (6-7 хв.) Перегляд самостійних робіт учнів, повторення попереднього матеріалу. Завдання додому.	4. Самостійна робота (6-7 хв.). Усні і письмові вправи для запам'ятовування.

Користуючись поданою схемою, учитель має змогу повністю подати визначений програмами навчальний матеріал, не потрібно витратити час на повторення сказаного, як і не треба повторювати надто вже стандартних вправ із підручників [2, 37].

Водночас автор статті наголошує на тому, що як би вчитель не підготувався до уроку, завжди треба пам'ятати, що доки він приступить до аналізу матеріалу – чи то оповідання чи вірша, необхідно заздалегідь опрацювати з дітьми незнайомі слова, звороти, конструкцію речень та нові чи незнайомі граматичні терміни. Крім сказаного, дуже важливо, щоб на уроці витримати відповідний темп роботи. Можливо, навіть не раз доведеться учителеві переходити від одного класу до іншого чи то з якими запитаннями, чи зауваженнями незважаючи на те, що це час праці з другою групою. Щоб залишена група не нудьгувала чи не втрачала темп уроку, вона отримує маленьке завдання, хоча б таке: “Виявіть у тексті слова переносного чи протилежного значення. Підкресліть у творі метафори, неологізми. Дайте характеристику головного героя. Який опис чи епізод вам найбільше подобається тощо” [2, 37].

У навчальному процесі рідної школи в об'єднаних класах, як бачимо, активно використовується й індивідуальна форма праці, коли вчитель, давши іншим відділам тиху працю, сам особисто проводить навчання голосно лише з одним відділом.

Самостійна форма праці завжди тиха. Її виконують учні самі, без допомоги вчителя, наприклад, мовчки читають, переписують тексти з читанок, виконують граматичні вправи, дають письмові відповіді на поставлені питання і т.ін. Принагідно зазначимо, що на початку самостійної праці, під час організації уроку, вчитель дає даному відділові завдання, а учні мають його самостійно опрацювати протягом визначеного часу.

Досвід показує, що навчання буде успішним лише тоді, коли всі три форми роботи чергуються на кожному занятті в об'єднаних відділах і при тому, що вони чітко визначені в планах уроку. Повна лекція у зведених відділах містить у собі стільки методичних прийомів, скільки відділів разом вчиться. Однак усі вони мусять бути так побудовані й пов'язані, щоб навчання у кожному відділі відбувалося нормально і сприяло досягненню навчальної мети.

Список використаних джерел

1. Вівчарук А, Карпович А. Праця учителя в 1 класі все людної школи // Життя і школа. – 1987. – №3. – С.2-6.
2. Луців В. Навчання в лучених клясах // Життя і школа. – 1990. –

№2.– C.36-37.